

УДК 123.1:811:14

ТЛУМАЧЕННЯ СВОБОДИ В ДАВНЬОГРЕЦЬКІЙ І НОВОГРЕЦЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ

Нікіфорова Вікторія Геннадіївна

ст. викладач

Київський національний торговельно-економічний університет

Розглянуто засоби вербалізації концепту СВОБОДА – ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ у давньогрецькій мові на лексикографічному матеріалі та концепцію свободи у творах Платона і Аристотеля. Проаналізовано й виокремлено основні диференційні ознаки концепту СВОБОДА в новогрецькій мові на матеріалах лексичних та тлумачних словників новогрецької мови. Наведено таблицю порівняльної компонентної структури концепту СВОБОДА в давньогрецькій і новогрецькій мовах.

Ключові слова: концепт СВОБОДА; засоби вербалізації; давньогрецька мова; новогрецька мова.

Дослідження концепту СВОБОДА визначається перевагами сучасного антропоцентричного підходу до розгляду мовних явищ у широкій діахронії, що дозволяє визначити особливості розуміння цього концепту в просторі європейської культури від античності до сучасності. Розгляд мовної об'єктивації греками досліджуваного концепту, що відображає особливості внутрішнього світу та культури давніх і сучасних еллінів, етноспецифічних рис їх ментальності та релігійних уявлень, цінності людини в античному світі та сьогоденні, ставлення людини до самої себе, ставлення держави до людини, загалом системи вищих аксіологем людського буття, – зумовлюють **актуальність** нашого дослідження, яке має за **мету** дослідження аналогій і розбіжностей в тлумаченні СВОБОДИ в давньогрецькій і новогрецькій лінгвокультурах.

Об'єкт дослідження – концепт СВОБОДА та його вербалізації у давньогрецькій та новогрецькій мовах.

Предмет дослідження – лексико-семантичні особливості вербалізації концепту СВОБОДА в давньогрецькій і новогрецькій лінгвокультурах.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше в зіставному аспекті було досліджено засоби вербалізації концепту СВОБОДА у давньогрецькій і новогрецькій мовах.

Проблема свободи та її вияв у приватному і суспільно-політичному житті належить до одного з ключових філософських питань, яке протягом багатьох століть цікавило мислителів різних епох. Еволюція поняття «свобода» відбувалася від античної свободи людини в полісі до усвідомлення необхідності рівних прав всіх людей у сучасному політичному світі.

У цій статті ми намагаємось дослідити аналогії та розбіжності у розумінні концепту СВОБОДА у давньогрецькій та сучасній новогрецькій лінгвокультурах.

Вибір концепту СВОБОДА – ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ не є випадковим. По-перше, згідно з класифікацією З.Д.Попової та І.А. Стерніна, концепт СВОБОДА можна характеризувати як вербалізований (мовні засоби його вираження *ελευθερία, απελευθερία*,

ανεξαρτησία, αλλαγή, παρρησία, σχύλη), стійкий (регулярно вербалізується у стандартній мовній формі), абстрактний, лексико-фразеологічний (належить до семантичного простору мови) [Попова, Стернин 2001, 60].

Концепт СВОБОДА є складним ментальним утворенням, має загальнокультурні та культурно-специфічні характеристики в різних лінгвокультурах. Концепт СВОБОДА (ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ) становить одну з найважливіших цінностей, яка визначала і визначає світогляд та поведінку давніх та сучасних еллінів, етноспецифічні норми та стереотипи спілкування, а також ментальність носіїв давньогрецької й новогрецької мов. У культурі Давньої Греції концепт ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ посідає визначне місце, оскільки протягом всього свого існування греки не бачили свого життя – як особистого, так і політичного, – без свободи, що яскраво проілюстровано в працях давніх і сучасних мислителів.

Аналіз особливостей вербалізації концепту СВОБОДА в давньогрецькій мові дає підстави виокремити його основні диференційні ознаки. У писемних пам'ятках вживання лексем на позначення свободи варіюється в залежності від контексту та суб'єктивного вибору автора.

Серед основних значень свободи в давньогрецькій мові виділяються наступні:

- 14) ελευθερία як базове, первинне позначення вільної людини;
- 15) ελευθερία як соціальне явище;
- 16) ελευθερία як філософська категорія;
- 17) ελευθερία як синонім до бідної людини;
- 18) ελευθερία як успадкована якість;
- 19) ελευθερία як αυτονομία;
- 20) ελευθερία як самосвобода, самоконтроль;
- 21) ελευθερία як шляхетність, щедрість;
- 22) ελευθερία як вільний час.

Отже у понятійному аспекті свобода для давніх еллінів – це можливість діяти за власним бажанням, відсутність обмежень, протиставлення рабству, неволі, ув'язненню. У ціннісному аспекті свобода розглядається як одна з пріоритетних цінностей життя, що передбачає можливу загрозу, втрату свободи та необхідність боротьби за неї та її захисту.

Вивчення особливостей концепту СВОБОДА в давньогрецькій мові відбувалося на матеріалі словника давньогрецької мови, у якому лінгвальні засоби його вираження ілюструються прикладами з творів Платона і Аристотеля. У філософсько-політичних творах найчастотнішим засобом вербалізації концепту СВОБОДА є прикметник ελεύθερος та похідний від нього іменник η ελευθερία, що за лексикографічними словниками основними своїми значеннями мають *свобода* (υποθησις της δημοκρατικης πολιτειας ελευθερία ἐστι *свобода* – це демократичний стан держави – Arst.), *вільний стан* (ελευθερία και δουλόν *свобода і рабство* – Plat.), *вільність, розкутість* (ακολασία και ελευθερία *свавілля і розкутість* – Plat.). Ці лексеми суттєво переважають усі інші за частотністю вживання у творах Платона та Аристотеля [Дворецкий 1958 1 т., 511].

До менш поширених засобів вербалізації концепту СВОБОДА у давньогрецькій мові належать:

12. іменники: *η ύσις, η σχολία, η παρρησία, η ανελευθρία*;

13. дієслова: *απαλλάσσω, λευθερώ, λευθεριάζω, παρρησιάζομαι*.

Найважливіші лінгвокультурні відмінності концепту СВОБОДА в політичних трактатах Платона та Аристотеля зводяться до співвіднесення концептів СВОБОДА та ПРАВО, що протиставляються концепту РАБСТВО. Антична свобода відрізняється від сучасного розуміння – вона позиціонувалася як те, що належить людині від народження, а не те за що слід боротися і можна отримати. Раб ніколи не міг стати вільним та користуватися правами, належними вільним громадянам, як будь-яка вільнонароджена людина [Лосев, 1999].

У сучасному світі свобода розуміється та сприймається зовсім інакше. Сьогодні володіння свободою для людини – це історичний, соціальний і моральний імператив, чинник її індивідуальності і рівня розвитку суспільства. Обмеження свободи особи, жорстка регламентація її свідомості й поведінки, прирівнення людини до простого «інструменту» в соціальних і технологічних системах завдає збитку як особі, так і суспільству. Саме завдяки свободі людини (особистості) суспільство отримує здатність не просто пристосовуватися до природних і соціальних обставин навколишньої дійсності, але і перетворювати їх відповідно до своїх цілей.

Сучасний тлумачний словник новогрецької мови за редакцією Г. Бабіньотиса подає чотири основних значення слова *ελευθερία*:

1. можливість чинити вибір відповідно до своїх бажань;

2. будь яке право пов'язане зі свободою (релігійна свобода);

3. відсутність іноземної тиранії, національна свобода;

4. відсутність перешкод, легкість [Г. Μπαμπινιώτης 1998, 593].

Проаналізувавши лексичні та тлумачні словники новогрецької мови ми можемо виділити наступні значення свободи

1. *ελευθερία* як відсутність примусу, насилля;

2. *ελευθερία* як соціальне явище;

3. *ελευθερία* як філософська категорія;

4. *ελευθερία* як незалежність,

5. *ελευθερία* як самосвобода, самоконтроль;

6. *ελευθερία* як вільний час;

7. *ελευθερία* як сімейний стан;

8. *ελευθερία* як автономія;

9. *ελευθερία* як емансипація;

10. *ελευθερία* як демократія.

Концепт свобода в сучасній новогрецькій мові вербалізується за допомогою

• іменників: *ελευθερία, ανεμπодισία, ανεξαρτησία, απαλλαγή από τη δουλεία, απελευθερία, αποχαλίνωση, ασυδοσία, αυτεξουσιότητα, αυτοδιάθεση, αυτονομία, αυτοτέλεια, γέννα/τοκετό, δημοκρατία, ξεκαπίστρωμα, ξεμπερδέματα, χειραφέτηση, ευχέρεια, άνεση, έλευση, παρρησία, σχόλη, ανεξαρτησία*.

• прикметників: *ελευθέριος, λεύτερος, εύκαιρος, ανεμπόδιστος, διαθέσιμος, ελεύθερος, ανυποθήκευτος, εργένης, ανύπαντρος, ελευθεροπρεπής, ελευθερόστομος, ελευθερόφρων, ελευθερώσιμος, ελευθερωτικός, ανεξάρτητος, φιλεύθερος, ανελεύθερος, ανελεύθερωτος, απαλλακτέος, απαλλακτικός, αδέσμευτος, αυτόνομος.*

• дієслів: *ελευθεροστομών, ελευθεροφρονών, ελευθερώνω, απαλλάττω, ελευθερώ, απολύω, αποφυλακίζω, ανακοινώνω, παραδίδω, απαλλάσσω, εκφωνώ, διανέμω, παραδίνω, λύω από τα δεσμά, παρέχω, επιτρέπω, αφήνω (ελευθερία), απελευθερώνω, ανεξαρτοποιώ, χειραφετώ, αποδεσμεύω.*

Компонентна структура концепту СВОБОДА

№	Компонент	Давньогрецька мова	Новогрецька мова
1.	відсутність примусу, насилля	+	+
2.	Незалежність	+	+
3.	Воля	+	+
4.	Автономія	+	+
5.	Бідність	+	-
6.	вільнонароджена людина	+	-
7.	шляхетність, щедрість	+	
8.	вільний час	+	+
9.	Демократія	+	+
10.	Емансипація	-	+
11.	сімейний стан	-	+
12.	Багатство	-	+

Серед виокремлених значень свободи в давньогрецькій та новогрецькій мовах спільним і домінуючим є значення свободи як соціального та політичного явища, оскільки в поняття свободи до основного його значення включається свобода народу, свобода держави. До спільних рис в давньогрецькій та новогрецькій мовах також ми можемо віднести розуміння свободи як незалежності, волі, демократії.

У загальному значенні для античної і сучасної грецьких лінгвокультур свобода релевантна владі над життям, незалежності, можливості жити згідно з власними бажаннями.

Разом з аналогіями в розумінні концепту СВОБОДА існують і певні розбіжності. Давньогрецькі філософи Платон і Аристотель вважали бідну людину вільною, не скованою матеріальними статками і пов'язаними з ними клопотами. В сучасному світі під свободою розуміють володіння певними матеріальними цінностями. Окрім цього, в новогрецькій мові свободу можна розглядати в контексті емансипації та в руслі гендерних підходів.

Слід зазначити, що в новогрецькій мові частотним є вживання лексики, що об'єктивує концепт СВОБОДА, у значенні неодружений/неодружена.

Отже, сутність концепту СВОБОДА складається з протиставлення свободи та неволі. Концепт СВОБОДА актуалізується в ситуаціях переходу людини зі стану свободи до поневолення і навпаки. У свідомості людини свобода виступає не лише як індивідуальна реалізація потреб та бажань, але й як суспільно значима можливість реалізації дозволених чи допустимих суспільством потреб та бажань. Лексикографічні джерела демонструють як аналогії, так і розбіжності мовної об'єктивації концепту СВОБОДИ в давньогрецькій і новогрецькій лінгвокультурах, які доцільно також проаналізувати в різних типах дискурсу, що є перспективою подальших наукових досліджень даного концепту.

Никифорова В.Г., ст. преп.

Киевский национальный торгово-экономический университет

Толкование свободы в древнегреческой и новогреческой лингвокультуре

Рассмотрены способы вербализации концепта СВОБОДА – ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ в древнегреческом языке на лексикографическом материале и концепция свободы в произведениях Платона и Аристотеля. Проанализированы и выделены основные дифференциальные характеристики концепта СВОБОДА в новогреческом языке на материалах толковых словарей новогреческого языка. Представлена сравнительная таблица компонентной семантической структуры концепта СВОБОДА в древнегреческом и новогреческом языках.

Ключевые слова: концепт СВОБОДА; способы вербализации; древнегреческий язык; новогреческий язык.

Nikiforova V.G., Senior Lecturer

Kyiv National University of Trade and Economics

Freedom Interpretation in Ancient Greek and New Greek languages

Verbalization means of concept FREEDOM – ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ in Ancient Greek is studied on lexicographical material; conception of freedom in Plato and Aristotle works is investigated. The main differential characteristics of concept FREEDOM in New Greek culture are sorted out basing on New Greek dictionaries. The comparative table of component semantic structure of concept FREEDOM in Ancient Greek and New Greek languages is presented.

Key words: concept FREEDOM; verbalization means; Ancient Greek, New Greek.

Література:

1. *Дворецкий И.Х.* Древнегреческо-русский словарь : в 2 т. – М. : Гос. Изд-во иностр. и нац. словарей, 1958. – 1043 с.
2. *Лосев А.Ф.* Комментарии к диалогам Платона / Платон. Законы // Общ.ред. А.Ф. Лосева, В.Ф. Асмуса, А.А. Тахо-Годи. – М. : Мысль, 1999.
3. *Попова З.Д., Стернин И.А.* Очерки по когнитивной лингвистике / Зинаида Даниловна Попова, Иосиф Абрамович Стернин. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 2001. – 189 с.
4. *Μπαμπινιώτης Γ.* Λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας – Αθήνα : Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε., 1998. – 2064 σ.

Стаття надійшла до редакції 13.11.2015.